

10 MINDRE
ULIKHET

INNSPILL 4/6 | 2019

SKATT OG VELFERD MOT ULIKHET

Innspill til Norges arbeid med å nå bærekraftsmål 10 om å redusere ulikhet innen 2030

Forum for
Utvikling og Miljø

MINDRE ULIKHET

Hovedmål:

Redusere ulikhet i og mellom land

Delmål til mål 10

- 10.1** Innen 2030, og raskere enn for det nasjonale gjennomsnittet, oppnå en gradvis og varig inntekt søkning for de fattigste 40 prosent av befolkningen
- 10.2** Innen 2030 sørge for å myndiggjøre alle og fremme deres sosiale, økonomiske og politiske inkludering, uten hensyn til alder, kjønn, funksjonsevne, rase, etnisitet, nasjonal opprinnelse, religion eller økonomisk eller annen status
- 10.3** Sikre like muligheter og redusere forskjellsbehandling, blant annet ved å avskaffe diskriminerende lover, politikk og praksis og ved å fremme lovgivning, politikk og tiltak som er egnet til å nå dette målet
- 10.4** Vedta politikk, særlig når det gjelder skatter og avgifter, lønn og sosialomsorg, med sikte på å oppnå en gradvis utjevning av forskjeller
- 10.5** Bedre reguleringen av og tilsynet med globale finansmarkeder og finansinstitusjoner, og styrke gjennomføringen av regelverket
- 10.6** Sikre at utviklingslandene blir bedre representert og får større grad av medbestemmelse i beslutningsprosessene i globale finansinstitusjoner, slik at institusjonene blir mer velfungerende, troverdige, ansvarlige og legitime
- 10.7** Legge til rette for migrasjon og mobilitet i ordnede, trygge, regelmessige og ansvarlige former, blant annet ved å gjennomføre en planmessig og godt forvaltet migrasjonspolitikk
- 10.a** Gjennomføre prinsippet om særbehandling og differensiert behandling av utviklingsland, særlig de minst utviklede landene, i samsvar med avtaler med Verdens handelsorganisasjon
- 10.b** Stimulere til offentlig utviklingsbistand og kapitalflyt, blant annet direkte utenlandske investeringer, til statene der behovet er størst, særlig de minst utviklede landene, afrikanske land, små utviklingsøystater og kystløse utviklingsland, i samsvar med landenes egne planer og programmer
- 10.c** Innen 2030 redusere transaksjonsgebyrene til under tre prosent ved pengeoverføringer fra utflyttede til hjemlandet, og avskaffe overføringsordninger der gebyrene overstiger fem prosent

10		4:6
	MINDRE ULIKHET	2019

Rettferdig skatt og offentlig velferd for mindre ulikhet

I dag er vi vitne til at den økonomiske, politiske og sosiale ulikheten øker, særlig innad i mange land. Etter andre verdenskrig har økonomisk ulikhet økt i så godt som alle land i verden, men i forskjellig hastighet. Det er en indikasjon på at institusjoner og regelverk påvirker graden av ulikhet i samfunnet. Trenden er verdensomfattende, og gjelder selv i utviklede land som Norge.¹

I samfunn med høy ulikhet, er det vanskelig å oppnå tillit både til politiske myndigheter og systemer, og det er liten grad av tillit mellom innbyggerne. Det påvirker igjen oppslutningen om fellesskapet og velferdssystemene. Ulikhet kan bidra til sosial usikkerhet, fremmedfrykt og økt konfliktnivå.²

Det er sammensatte årsaker til denne utviklingen. Løsningene er like sammensatte. Et bredt spekter av virkemidler og viktige fordelingsmekanismer må til. De er knyttet til omfordeling av inntekt, progressiv beskatning og avskaffelse av skatteparadiser, for å redusere den voksende ulikheten på verdensbasis.

Ulikhet – noen nøkkeltall³

- Den maksimale skatten på de rikeste personlige skatteyterne har sunket fra 62 prosent i 1970 til 38 prosent i 2013.
- For hver dollar som statene tar inn i skatt, kommer fire cent fra skatt på formuer, arv og eiendom. 11 cent kommer fra bedriftsbeskatning.
- Det er en trend verden over at andelen av nasjonalinntekten som utgjøres av kapital har økt, mens andelen som utgjøres av arbeidsinntekt har gått ned.
- Antallet mennesker som lever i ekstrem fattigdom har falt dramatisk de siste årene. Men nye tall fra Verdensbanken viser at reduksjonsraten er halvert siden 2013. I Afrika sør for Sahara er ekstrem fattigdom på vei oppover igjen.
- 3,4 milliarder mennesker – nesten halvparten av verdens befolkning – lever på mindre enn 5,5 dollar om dagen, som er Verdensbankens nye grense for ekstrem fattigdom i øvre mellominntektsland.
- Kvinner er ofte blant de fattigste, blant annet fordi de i stor grad forventes å gjøre ulønnet arbeid. Dersom alt ulønnet omsorgsarbeid utført av kvinner (omsorg for barn, eldre og syke, renhold, oppvask, matlaging og henting av ved og vann) ble levert av én bedrift, ville den ha en årlig omsetning på 10 trillioner dollar – 43 ganger så mye som teknologigiganten Apple.

Økonomisk ulikhet

Siden finanskrisen i 2008 har antallet dollarmilliardærer doblet seg. Mens dollarmilliardærenes formuer økte med 12 prosent i 2018, ble den fattigste halvparten av verdens befolkning 11 prosent fattigere. Verdens 42 rikeste menn eide til sammen mer enn den fattige halvparten av verdens befolkning, 3,8 milliarder mennesker.⁴

Offentlig eierskap har gått drastisk ned, og ifølge World Inequality Report 2018 har privatisering bidratt til den høye ulikheten i formue. Lønnstakere får i liten grad en andel av fortjenesten til selskapene.⁵ Økt bruk av midlertidig ansatte og deltidsansatte kan svekke arbeidstakers rettigheter til for eksempel pensjon og trygde. Dette må sees i sammenheng med svekkelsen av fagorganisering i de fleste land. Kvinner har fortsatt vesentlig mindre inntekt og formue enn menn. Atypisk arbeid øker andelen sysselsatte i bunnen av inntektsskalaen (løsarbeidere), og øker dermed også ulikhetene.

De rikeste i verden betaler mindre skatt enn de har gjort på flere tiår. I noen land er utdaterte og svake skattesystemer en av de viktigste årsakene til økende ulikhet. I andre land er det den politiske viljen til å utvide skattegrunnlaget det skorter på. Resultatet er det samme: De fattige forblir fattige, mens de rike blir stadig rikere.

Skatteparadiser og mangel på internasjonale reguleringsregimer er blant årsakene til at ulikhetene øker, både økonomisk, sosialt og politisk. Privatpersoner og selskaper kan gjemme unna enorme pengesummer, som kunne kommet fellesskapet til gode. I de fleste industriland er bedriftsbeskatningen blitt satt ned siden 2007, og personlige skattytere bærer en stadig større del av skattebyrden.

En mer rettferdig skattepolitikk ville løse mange av verdens problemer. Oxfam har regnet ut at dersom verdens én prosent rikeste betalte bare 0,5 prosent mer skatt, ville det bringe inn nok midler til å finansiere skolegang for 262 millioner barn, og gi livreddende helsetjenester til 3,3 millioner mennesker.⁶

Norge bør defor:

- Ta en global lederrolle i kampen mot kapitalflukt, og for nasjonal ressursmobilisering for bærekraftsmålene.
- Arbeide for en FN-ledet reformprosess for internasjonale skatteregler som inkluderer utviklingsland, for eksempel ved opprettelsen av et mellomstatlig skatteorgan i FN eller en internasjonal konvensjon for formålet.
- Gjennomføre forpliktelsene i Addis Tax Initiative inkludert doubling av støtte til skatteteknisk bistand.
- Arbeide for at skatteteknisk bistand er samstemt med utviklingspolitiske mål som redusert økonomisk ulikhet, samt sikre finansiell åpenhet i norske lover og regler.
- Fremme utvidet land-for-land-rapportering, som vil være et viktig bidrag for å komme problemet med strategisk skatteplanlegging og skatteparadiser til livs.
- Prioritere finansiell åpenhet i bistanden, inkludert støtte til sivilsamfunnsorganisasjoner som jobber for økt finansiell åpenhet og ansvarlighet.
- Jobbe for å fremme etterlevelse av ILOs konvensjoner og bidra til gode betingelser for fagorganisering og organisering i sivilsamfunnet.
- Innføre en menneskerettighetslov for næringslivet, for å sikre grundige aktsomhetsvurderinger og reell konsultasjon med berørte lokalsamfunn.

10		4:6
	MINDRE ULIKHET	2019

Sosial ulikhet

Ulikhet kan føre til at vi ikke får utnyttet de menneskelige ressursene som er tilgjengelige. Dersom evnene i en befolkning er jevnt fordelt, uavhengig av sosioøkonomisk status og kjønn, mens mulighetene er skjevfordelte, vil samfunnet som helhet feil- eller underinvestere i humankapitalen – befolkningens kunnskap og ferdigheter.

Ulikhet går i arv. Barn av foreldre med lav utdanning gjør det dårligere på skolen enn barn av foreldre med høy utdanning, og ender i større grad opp med en løsere tilknytning til arbeidsmarkedet.⁷

For å bekjempe sosial ulikhet og å oppnå visjonen om at ingen skal utelates, trengs det strategier for å bekjempe diskriminering basert på kjønn, funksjonsnedsettelse, kaste, urfolksstatus og seksuell orientering, og disse må ligge til grunn for all norsk utenriks- og utviklingspolitikk.

Ifølge WHO lever rundt 15 prosent av verdens befolkning med en funksjonsnedsettelse.⁸ Funksjonsnedsettelse øker risikoen for å bli utsatt for ekskludering og diskriminering. Ifølge UNESCO går bare 60 prosent av barn med funksjonsnedsettelse på skolen, og av disse går under halvparten videre. Prinsippet om at ingen skal utelates vil kreve ekstra tilrettelegging for deltagelse under utdanning og i arbeid. Nasjonale og internasjonale næringslivsaktører bør drive en aktiv rekrutteringspolitikk for at arbeidsstokken skal reflektere samfunnet for øvrig.

Kastediskriminering rammer rundt 260 millioner mennesker på verdensbasis, hovedsakelig i Sør-Asia.⁹ Dalit-er (såkalte «kasteløse») påvirkes uforholdsmessig av fattigdom og diskriminering i generasjoner, og er blant de mest marginaliserte mennesker i verden. Norges økende satsing på samarbeid med India forsterker behovet for en aktiv strategi for å unngå å bidra til slik diskriminering.

Omfordeling gjennom velferd

Den beste investeringen et land kan gjøre for å redusere gapet mellom fattig og rik er utdanning, helse, vann, pensjon og barnetrygd som er tilgjengelig for alle, uavhengig av kjønn, kaste, etnisitet eller funksjonshemming.¹⁰ En gjennomgang av 13 utviklingsland, som viser at offentlige investeringer i helse og utdanning utgjorde 69 prosent av fattigdomsreduksjonen.¹¹ Gratis tilgang til helsetjenester og kvalitetsutdanning som alle har tilgang til og råd til vil også styrke eksisterende innsats innen fattigdomsbekjempelse.

Oxfam har påpekt at for maksimal effekt må tjenestene være universelle, offentlige og gratis. De bør være universelle fordi velferdstjenester rettet mot bestemte grupper ofte har vist seg å ha motsatt effekt fordi systemene for å identifisere kvalifiserte mottakere er ineffektive,

Norge bør derfor:

- Sikre at all norsk utdanningsbistand bygger inkluderende skolesystemer hvor alle barn og unge har mulighet til å lære. Dette innebærer også en satsing på målrettede tiltak for å sikre at grupper slik som barn med funksjonsnedsettelse blir inkludert.
- Bidra til at alle norske bistandsmidler til arbeidslivstiltak har et inkluderende arbeidsliv som mål. Dette kan gjøres via voksenopplæring og trainee-programmer.
- Norfund må, som den største norske økonomiske aktøren på dette feltet, ha inkludering som krav i alle sine investeringer fra og med 2021.
- Aktivt fremme urfolks rettigheter, og spesielt retten til konsultasjon og forhåndsinformert samtykke («free prior informed consent»).
- Utarbeide en strategi for bekjempe kastediskriminering, og legge denne til grunn for alt samarbeid med land som har kastesystemer, inkludert India.
- Arbeide aktivt i internasjonale fora for bekjempelse av kastediskriminering.

kostbare og sårbare for feil. Velferdstjenester bør være gratis, for å sikre at ingen utelates. Sist, men ikke minst, bør velferdstjenester være offentlige. Når utviklingsland lykkes med å levere offentlige kvalitetstjenester, skjer fattigdomsbekjempelsen i stort omfang og høyt tempo og får nasjonale ringvirkninger. Erfaring viser at privatisering og partnerskap mellom det offentlige og private initiativ har resultert i tjenester som altfor mange fattige ikke har råd til å bruke, selv om kostnadene er moderate.

Viderepåpeker Oxfam at verdensøkonomien i altfor stor grad lener seg på at kvinner arbeider gratis. Samtidig blir kvinner uforholdsmessig hardt rammet når det kuttes i velferdstjenester – enten fordi de blir presset ut i atypisk arbeid, eller fordi de blir tvunget ut av arbeidslivet for å kompensere for mangelfulle offentlige tjenester. Et viktig mål for velferdspolitikken må være å frigjøre kvinners tid, slik at de kan søke lønnet arbeid eller delta aktivt i sivilsamfunnet, om de ønsker det.

Rettferdig skatt og offentlig velferd for mindre ulikhet

Politisk ulikhet handler ikke bare om ulikhet i innflytelse, men også om hvordan resultatene av beslutningsprosesser bidrar til ulikhet. Det påvirker hvordan ressursene fordeles og dermed velferden til ulike grupper i befolkningen. Den arabiske våren og de gule vestene i Frankrike viser at det får alvorlige konsekvenser når folk føler avmakt og opplever at de ikke har kan påvirke samfunnsutviklingen. Svekket tillit og økt polarisering utfordrer demokratiet, som er under press i både fattige og rike land.

Flere land har innført lover som innskrenker ytringsfriheten og muligheten folk har til å organisere seg og delta i fredelig protest. Det foregår omfattende forfølgelser, kriminalisering og drap på miljø- og menneskerettighetsforsvarere.¹² På den måten øker den politiske ulikheten og sivilsamfunnets stemme blir forsøkt kneblet, samtidig som deltakelsen og mobiliseringen fra organisasjoner og befolkningen som helhet øker.

Det er ikke bare sivilsamfunnet som opplever at handlingsrommet er innskrenket. Stater taper mot de multinasjonale selskapene. Næringslivsaktører, ikke minst finansnæringen, får stadig mer innflytelse på politiske beslutningsprosesser. Viljen til å fordele profitten fra utnyttelse av ny teknologi og utstrakt globalisering er sviaktende, noe som svekker statenes inntekter, og dermed også handlingsrom og mulighet til å tilby sosiale sikkerhetsnett og offentlig velferd.

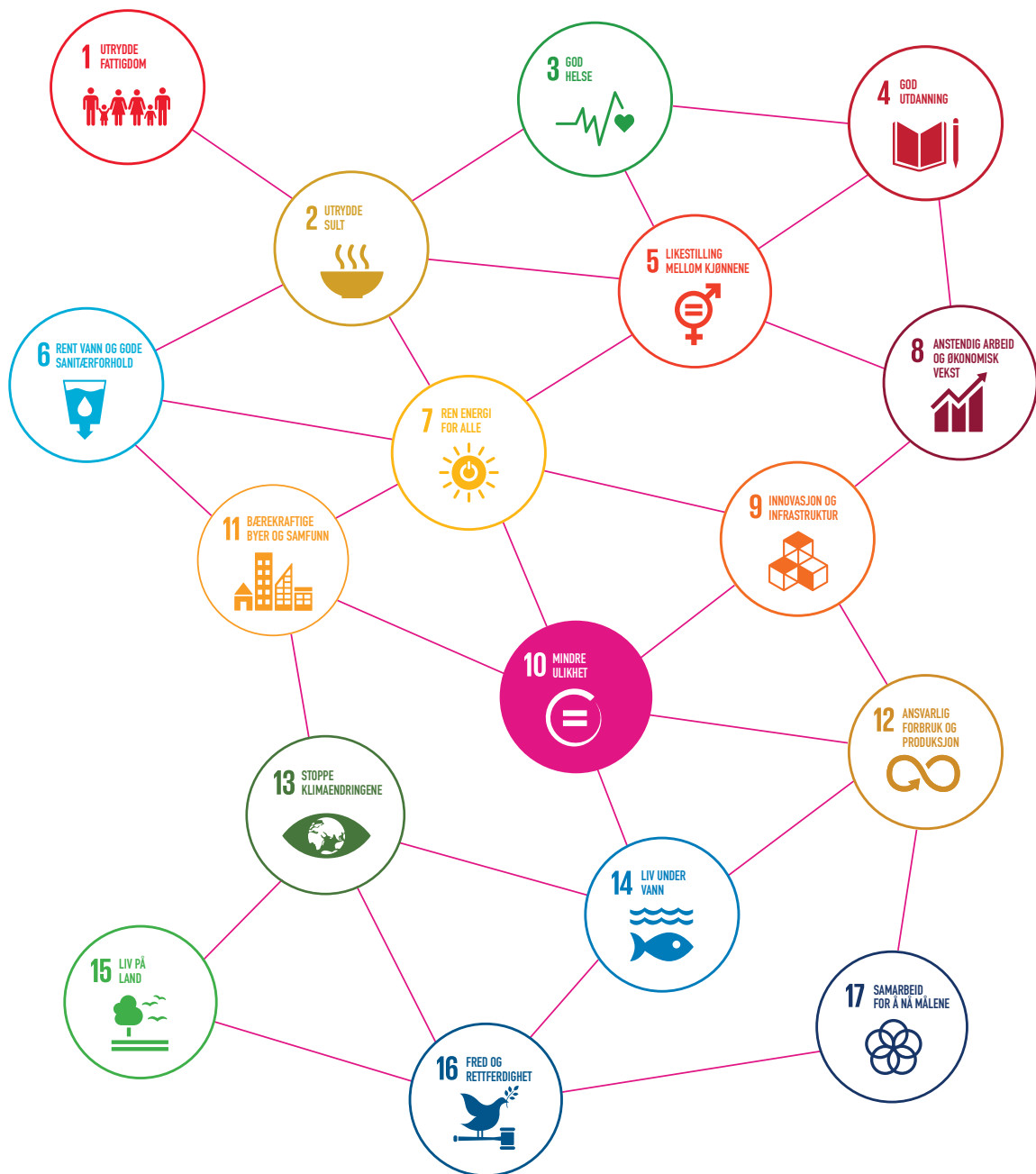
Økt mistillit bidrar til et mer fragmentert politisk landskap, noe som gjør det vanskeligere å få til samarbeid både innad i og mellom land. Ekstrem nasjonalisme og fremmedfrykt gjør det vanskeligere å få til endringer som kan bøte på fordelingsproblemer og urettferdighet.

Norge bør derfor:

- Innrette bistanden på en slik måte at den bidrar til at mottakerlandene får bygget opp sterke offentlige velferdstjenester. Det innebærer universell og gratis helsedekning, utdanning, pensjon, barnetrygd og sosiale sikkerhetsnett. Tjenestene må utformes på en slik måte at de også møter kvinners og jenters behov.
- Gå foran internasjonalt for å fremme utvikling av bedre helsetjenester for alle, med tilstrekkelig helsepersonell, utstyr og medisiner.
- Være en tydelig forkjemper for retten til gratis kvalitetsutdanning.

Norge bør derfor:

- Gi politisk og finansiell støtte til sivilsamfunn og internasjonal fagbevegelse.¹³
- Løfte debatten om den negative effekten av NGO-lover og anti-terrorlover som innskrenker demokratiske rettigheter, og som brukes mot demokratisk deltakelse.
- Bidra til internasjonale tiltak for beskyttelse av miljøaktivister og menneskerettighetsaktivister.

Kilder

- NHO (2018), Verden og oss, Næringslivets perspektivmelding 2018, https://www.nho.no/siteassets/publikasjoner/naringslivets-perspektivmelding/pdf-er-okt18/nho_perspektivmeldingen_6_okende-ulikhet.pdf og Dagsavisen Rogaland, 11.09.2017, 7 av 10 nordmenn mener økonomisk ulikhet utfordrer velferdsstaten <https://www.dagsavisen.no/rogalandsavis/7-av-10-nordmenn-mener-okonomisk-ulikhet-utfordrer-velferdsstaten-1.1024382>
- IMF (2016) Growing Apart, Losing Trust? The Impact of Inequality on Social Capital, IMF, Washington.
- Alle tall hentet fra Oxfam (2019), Public Good or Private Wealth?, <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620599/bp-public-good-or-private-wealth-210119-en.pdf>. Mer statistikk finner du på OECD sine nettsider, <https://www.oecd.org/social/soc/income-distribution-database.htm>
- Oxfam (2018), Reward work, not wealth, https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/bp-reward-work-not-wealth-220118-en.pdf
- World Inequality Lab (2018) World inequality Report, executive summary, <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-english.pdf>
- Oxfam, Public Good or Private Wealth
- Næringslivets perspektivmelding
- WHO (2011) World Disability report, https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/
- International Dalit Solidarity Network, Caste discrimination, <https://idsn.org/caste-discrimination/>
- Oxfam, Public Good or Private Wealth
- Lustig, Nora, 2015, The Redistributive Impact of Government Spending on Education and Health: Evidence from Thirteen Developing Countries in the Commitment to Equity Project, http://www.commitmenttoequity.org/publications_files/Comparative/CEQWPN030%20

Dette er innspill 4 i en serie innspill til Norges arbeid med de seks bærekraftsmålene som skal behandles i FN i 2019.

Forum for utvikling og miljø (ForUM) er et nettverk av 50 norske organisasjoner. Synspunkt og konklusjoner står for undertegnede organisasjoners regning og er ikke nødvendigvis sammenfallende med synet til alle medlemsorganisasjonene i ForUM.

Skrevet av: Forum for utvikling og miljø, Atlasalliansen, Redd Barna, Mellomkirkelig råd, Norsk Folkehjelp, Attac

Publikasjonen er utgitt med støtte fra Norad

Design: Kord AS

Forsidebilde: Michael Coghlan

Forum for utvikling og miljø (ForUM)
Storgata 11, 0155 Oslo

Forumfor@forumfor.no

Twitter: ForumNorway

Instagram: Forumforutviklingogmiljo

www.forumfor.no